Eindelijk een overzicht van herintroducties van dieren

Gewilde dieren – Herintroducties van dieren in Nederland. Mark Zekhuis, Louis van Oort & Luc Hoogenstein. KNNV Uitgeverij. 288 pagina's. € 27,95.

Al eeuwen worden er dieren geïntroduceerd in de Nederlandse natuur. Sprekende voorbeelden zijn de fazant en het konijn die al honderden jaren geleden door de mens naar ons land zijn gebracht voor de jacht. De laatste decennia nemen vooral herintroducties een grote vlucht, met natuurbescherming en ecologie als belangrijke drijfveren.
Vele tientallen partijen hebben zich bezig gehouden met (her)introducties, vooral soortenorganisaties, maar ook natuurbeheerders en particulieren. De successen zijn wisselend. Sommige projecten komen uitgebreid in het nieuws en worden professioneel uitgevoerd en gemonitord zoals het uitzetten van de pimpernelblauwtjes in de Moerputten. Andere gebeuren in stilte door goedbedoelende particulieren op plekken die later ongeschikt blijken te zijn, zoals de grote vuurvlinder in het Naardermeer. Met het uitkomen van *Gewilde dieren* is er nu eindelijk een totaaloverzicht.
Het boek begint met een uitgebreide inleiding over herintroducties. Verschillende natuurorganisaties geven hun visie op het thema en ook het beleid komt uitgebreid aan bod. De voorwaarden van de IUCN voor herintroducties komen natuurlijk ook aan de orde. In het hoofdstuk over maatschappelijke aspecten worden verschillende visies op herintroductie gegeven. Waar de een spreekt over het invullen van een ecologische leemte, zien anderen herintroductie als het creëren van nepnatuur, wat grenst aan tuinieren. Maken we van onze natuurgebieden geen dierentuinen? Hebben de onderzoekers en beheerders geen geduld om te wachten op spontane kolonisatie? De antwoorden hangen mede af van de historische periode die als referentie wordt gebruikt.
Het grootste deel van het boek is gewijd aan verschillende aansprekende herintroductieprogramma's. De initiatiefnemers, onderzoekers en beheerders kregen de gelegenheid om hun project zelf te presenteren. Steeds komen de overwegingen voor herintroductie, de uitvoering, de resultaten en de succes- en faalfactoren aan bod. Soms worden deze vergezeld met smeuïge verhalen over de ontberingen die de onderzoekers moesten doorstaan, bijvoorbeeld bij het vangen van korhoenders in Zweden. Het ene jaar konden de vangkooien nauwelijks worden vastgemaakt op de keihard bevroren ondergrond, terwijl het in het volgende jaar zo hard dooide dat de kooien dreigden weg te drijven.
Achter in het boek staat misschien wel het meest waardevolle deel: een tabel met alle bekende herintroductieprojecten in Nederland. Behalve het waar, wanneer en hoe van de projecten, wordt ook aangegeven of het project succesvol is geweest en waar er meer informatie over te vinden is.
Het is heel verleidelijk om een (al dan niet negatief) oordeel te vellen over de herintroductieprojecten. Als lezer ga je die al snel spiegelen aan de voorwaarden van de IUCN. Een flink aantal lijkt niet te voldoen aan die regels. De schrijvers vellen daar echter geen oordeel over en beperken zich tot de feiten en het aan het woord laten van de gepassioneerde onderzoekers, ecologen en beheerders. Dat maakt Gewilde dieren voor zowel voor- als tegenstanders een lezenswaardig en zeer aan te bevelen boek.

Melchior van Tweel

De zeearend en de natuurvluchteling

De zeearend. Nienke Beintema. Uitgeverij Atlas Contact. 256 pagina's. € 22,99.

Is het *nature* of *nurture*? Voor de Vogelserie van uitgeverij Atlas Contact nam Albert Beintema de delen over de grutto en de bergeend voor zijn rekening. Nu is het de beurt aan dochter Nienke, bioloog en wetenschapsjournalist. In februari debuteerde zij met de zeearend, nummer 19 in deze bijzondere serie; de eerste die door een vrouw is geschreven.
Zij voert de lezer mee langs adembenemende oorden. Bij de Lofoten belandt ze in een spetterende heksenketel van orka's, wolken zeevogels en vijftien zeearenden die een school haringen soldaat maken. Op Orkney tijgert ze naar binnen in de Tomb of the Eagles, waar 5.000 jaar terug de doden als grafgift zeearendklauwen meekregen.
Maar ook beschrijft ze ontmoetingen dichterbij huis, bijvoorbeeld in de Biesbosch en de Waterleidingduinen. En ze vaart mee met vogelfotograaf Martijn de Jonge, die vorig jaar zelf een mooi boek over de komst van de zeearend schreef.
Natuurlijk beschrijft ook Beintema de biologie van de soort en de factoren die leidden tot het succes in Nederland, maar ze excelleert vooral als reportageschrijver met een open oog en een milde blik op de drijfveren van de mensen die de zeearend een warm hart toedragen. Zij is een echte vertelster die aan één langswiekende vogel een spannend verhaal kan vastknopen, met soms best lange omwegen.
Gaandeweg leert de lezer ook de auteur zelf een beetje kennen. Beintema is een buitenmens met een aversie tegen de Oostvaardersplassen. Al sinds haar studententijd is zij op de vlucht voor vinexwijken, lappen raaigras en natuur met betonpaden en informatieborden. Haar natuurgeluk vindt ze, zo blijkt in het boek, in de VS en in een gehucht op de grens van Canada en Alaska, waar ze met man en twee zoons eerst een half jaar en later een jaar woont. Met lynxen in de achtertuin en de nauw aan de Europese zeearend verwante bald eagles (witkopzeearenden) die boven het huis spelen met de luchtstromingen.
Het boek leest alsof we getuige zijn van een eindevaluatie. Verzoent de komst van de zeearend de auteur met de overwegend aangeharkte Nederlandse natuur? Of verdwijnt deze natuurvluchtelinge binnenkort weer, om deel uit te maken van avontuurlijke wildernissen met ook beren, elanden, lange kanotochten en 'veel fikkies stoken'?

Rik Nijland

Zijn wij bereid plaats te maken voor andere soorten?

In de zeventiende eeuw schreef de Britse geleerde Henry More: “God schiep runderen om biefstukken vers te houden voor menselijke consumptie.” De gedachte dat de natuur van en voor de mens is, heeft eeuwenlang een grote rol gespeeld in het westerse mens- en wereldbeeld. Ze kwam op in de Klassieke Oudheid en ging later deel uitmaken van de christelijke scheppingstheologie. Nadat de invloed van de kerk afnam, bleef ze doorklinken in neodarwinistische vorm: de mens kan een natuurlijk recht op de natuur doen gelden, omdat hij in het evolutieproces nu eenmaal de grootste hersencapaciteit ontwikkeld heeft.
Maar dit beeld is aan het kantelen. Ik vertel mijn studenten vaak dat ze deel uitmaken van een belangrijke historische ontwikkeling in de westerse wereld, die straks een plaats zal krijgen in de geschiedenisboeken. Namelijk, de verschuiving van een antropocentrisch naar een ecocentrisch wereldbeeld. Allerlei onderzoek laat zien dat meer en meer westerlingen zichzelf niet meer als eigenaar van de natuur zien, maar zijn gaan denken in termen van partnerschap of participatie. Men zou kunnen zeggen dat de natuur een emancipatieproces doormaakt.

Spanningsveld

In het boek Hek gaat de filosoof Martin Drenthen uitgebreid in op de ethische vraagstukken die naar voren komen bij dit emancipatieproces. Hij legt het spanningsveld bloot dat bestaat tussen verschillende ethische perspectieven met betrekking tot de omgang met niet-menselijke wezens. Er is het perspectief van individueel dierenwelzijn. Daarbij kan onderscheid gemaakt worden tussen het gehouden en het wilde dier. Het gevoel van verantwoordelijkheid voor het welzijn van gehouden dieren zit diep in de cultuur van de gehele mensheid verankerd. Zo schrijft Leviticus al voor dat het vee gevoerd moet worden voordat de mens ter tafel gaat. Betrokkenheid bij het welzijn van het wilde dier is in onze westerse samenleving relatief nieuw en wordt ook niet door iedereen gevoeld. Nog nieuwer is een ecologische ethiek waarbij het welzijn van het hele ecosysteem vooropstaat; in de woorden van Aldo Leopold: “Iets is goed wanneer het de volledigheid, de stabiliteit en de schoonheid van het ecosysteem bewaart. Het is verkeerd wanneer het dat niet doet.”
Drenthen legt op heldere wijze het spanningsveld bloot dat tussen deze perspectieven bestaat. Het belang van een schaap, van een wolf, van een wolvenpopulatie en van het ecosysteem waarvan de wolf een onderdeel uitmaakt, zijn niet hetzelfde. Dat wordt overduidelijk gedemonstreerd in de verhitte maatschappelijke debatten over de Oostvaardersplassen.

De natuur een stem geven

Een cruciale vraag is hoe waarden vertaald kunnen worden naar een handelingspraktijk. Daar probeerden niet-westerse culturen al in het verre verleden antwoorden op te formuleren. Zo stelt de joodse Talmoed dat een roofdier gedood mag worden wanneer het de menselijke nederzetting binnendringt, maar dat de mens het wilde dier niet mag volgen de wildernis in, want dat is het tehuis van het wilde dier. In het oude India bracht men een driedeling aan in het landschap rond een dorp: eerst het ‘bos van voorspoed’ waar de mens voedsel verbouwde en waaruit wilde planten en dieren geweerd werden; vervolgens het ‘bos van ascese’ waar de mens zich mocht vestigen om spirituele praktijken te beoefenen, maar waar hij de wilde planten en dieren niet mocht schaden; en – tenslotte – het ‘grote bos’ waar de mens niet mocht komen. Dat laatste was het exclusieve domein van de natuur. In deze ordening zien we een praktische en ruimtelijke uitdrukking van een houding van partnerschap.
Maar wat wanneer dat ‘grote bos’ er nauwelijks meer is en wilde dieren zich noodgedwongen in het menselijk leefgebied gaan vestigen?
Deze vraag staat centraal in Drenthens beschouwingen en hij neemt de komst van de wolf daarbij als *Leitmotiv*. Allereerst wijst hij op een wezenlijk punt. Wanneer we het landschap moeten delen met niet-menselijke medebewoners die we een zekere inherente waarde toekennen, komt er een politieke dimensie naar voren. Dan moeten we deze eigenlijk – om met de Franse filosoof Bruno Latour te spreken – ook een stem geven in het democratisch bestel. Drenthen verkent vervolgens praktische wegen naar een natuur-inclusieve samenleving. Hierbij komt het begrip ‘hek’ prominent naar voren. En dan niet in de zin van een scheiding tussen het domein van de mens (en zijn gehouden dieren) en het domein van de natuur (en het wilde dier), maar als een teken in het landschap dat de mens en (achtereenvolgende generaties van) de wolf leert een relatief vreedzame co-existentie in een gezamenlijke leefruimte te ontwikkelen.
Maar allereerst is er een constructieve dialoog nodig tussen de zich bedreigd en niet gehoord voelende boeren en de wolvenliefhebbers; en tussen van wildernis dromende stedelingen en nuchtere plattelandsbewoners. Ook hiervoor geeft Drenthen bruikbare aanwijzingen.
Hek is werkelijk een parel van een boek. Drenthen schrijft glashelder en dringt steeds door tot de kern van de zaak. Het bijzondere van dit boek is dat het complexe filosofisch en ethische vraagstukken vertaalt naar een (mogelijke) handelingspraktijk. Daardoor is het van grote waarde voor de natuurliefhebber, de beleidsmaker en ook de boer. Het zou verplichte leerstof moeten worden voor studenten in de groene sector.

**Hek. De ethiek van de grens tussen boerenland en natuurgebied.
Martin Drenthen. Noordboek Natuur.
156 pagina’s. € 14,90.**

Groter dan de mens

De laatste alinea uit het boek biedt een prachtige pars pro toto: “Als we een reëel gesprek willen hebben over de toekomst van de wolf in Nederland, ontkomen we niet aan de, in de kern, ethische en politieke vraag in hoeverre wij, in deze tijd van biodiversiteitscrisis en landschapsverarming, werkelijk bereid zijn om plaats te maken voor andere soorten om met ons het landschap te delen. Als we dat willen dan zullen we de mensen die er het meeste last van zullen hebben daadwerkelijk met raad en daad moeten bijstaan. Tegelijkertijd valt er iets te winnen: onze wereld kan groter en bevredigender worden, wetende dat we in een landschap leven dat groter is dan wij, dat we niet de enigen zijn die het land gebruiken, kennen en begrijpen.”

Matthijs Schouten